

INSONNING SOCHINI IFODALOVCHI FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY MOHIYATI

Azizova Nafruzza Esanboyevna
O‘zDJTU, o‘qituvchi

Annotatsiya. Mazkur maqolada insonning sochini ifodalovchi frazeologik birliklarning lingvomadaniy jihatlari o‘rganiladi. Frazeologik birliklar har bir xalqning madaniy, tarixiy, va milliy o‘ziga xosliklarini aks ettiruvchi til vositalaridan biri bo‘lib, soch bilan bog‘liq iboralar turli tillarda keng qo‘llaniladi. Tadqiqotda sochga oid frazeologik birliklarning semantikasi va ularning turli madaniyatlarda qanday ifodalanganligi tahlil qilinadi. Xususan, o‘zbek, ingliz va boshqa tillardagi soch bilan bog‘liq iboralar qiyosiy o‘rganiladi. Soch insonning tashqi ko‘rinishi bilan bir qatorda, turli emotsional holatlar, ijtimoiy status va madaniy qadriyatlarni ham ifodalaydi. Soch bilan bog‘liq frazeologik iboralar orqali millatning urf-odatlarini, an‘analari va hissiy munosabatlari til orqali ifodalangan. Ushbu tadqiqotda soch frazeologizmlarining lingvistik xususiyatlari va ularning madaniy kontekstda qanday ma‘nolarni aks ettirishi chuqur o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: Frazeologik birliklar, soch iboralarini, lingvomadaniy jihatlari, madaniy meros, milliy o‘ziga xoslik, semantika, emotsional ifoda, qiyosiy tahlil, madaniy kontekst, inson tashqi ko‘rinishi.

Inson sochi qadim zamonlardan buyon turli xalqlarning madaniyatida muhim ahamiyatga ega bo‘lgan. Sochning uzunligi, shakli, rangi, va holati orqali shaxsiy va ijtimoiy vaziyatlar ifodalangan. Soch bilan bog‘liq frazeologik birliklar millatning tarixiy voqealari, urf-odatlarini va hayot tarzining tilda ifodalanishida muhim o‘rin tutadi. Masalan, “sochini oqartirmoq” iborasi, o‘zbek tilida, insonning hayotidagi ko‘p mehnat va qiyinchiliklarni ramziy ma‘noda aks ettiradi. Bu iboralar madaniy kontekstda turlicha shakllanib, tarixiy jarayonlar bilan uzviy bog‘liq bo‘ladi.

Soch bilan bog‘liq frazeologik birliklar insonning jismoniy va ruhiy holatini ifodalashda keng qo‘llaniladi. Masalan, o‘zbek tilidagi “sochini yulmoq” iborasi insonning kuchli hissiy holatini, tashvish yoki qayg‘uni ifodalaydi. Bunday iboralar jamiyatning hissiy ifodasi va ruhiyatini til vositasida yoritib beradi. Ingliz tilidagi “pull one’s hair out” iborasi ham xuddi shunday ma‘noga ega bo‘lib, bu turli tillar va madaniyatlarda umumiy ruhiy holat ifodalari borligini ko‘rsatadi.

Lingvomadaniy jihatlari shuni ko‘rsatadiki, soch bilan bog‘liq frazeologik birliklar xalqning madaniyati, tarixiy rivojlanishi va ijtimoiy munosabatlariga bog‘liq holda o‘ziga xos ma‘nolarni keltirib chiqaradi. Masalan, sochning rangi, uzunligi, shakli va boshqa tashqi xususiyatlari turli tilda turlicha ma‘nolarni beradi. Odatda qora, oq, sariq va boshqa ranglar insonning ichki holati, tajribalari va ijtimoiy o‘rnini belgilashda qo‘llaniladi.

1. Ingliz tilidagi frazeologik birliklar: “grey hair” (oq soch) – keksa yosh, tajriba; “to let one’s hair down” – erkinlik, o‘zini tabiiy tutish; “to be hair-raising” – juda qo‘rqinchli.

2. O‘zbek tilidagi frazeologik birliklar: “sochi oqarmoq” – qarimoq yoki katta hayotiy tajribaga ega bo‘lish; “sochini supurgi qilmoq” – shunchalik mehnat qilmoqki, charchab qolmoq.

Frazeologik birliklar ko‘pincha milliy o‘ziga xoslikni aks ettiradi. Masalan, o‘zbek madaniyatida oq soch keksalik va donolik ramzi bo‘lib, hurmat belgisi sifatida qabul qilinadi. Ingliz tilida esa “blonde hair” (sariq soch) go‘zallik va yoshlik belgisiga ishora qilishi mumkin.

Charles Bally (Fransiya) – Bally lingvistikada frazeologik birliklarni o‘rganishda asosiy tamoyillarni belgilab bergan olimlardan biri hisoblanadi. U so‘z birikmalari va frazeologizmlar madaniy muhit va milliy o‘ziga xoslikni ifodalashini ta’kidlagan. Frazeologik birliklar orqali insonlarning milliy tafakkurini aniqlash mumkin, deb hisoblagan. Wolfgang Mieder (Germaniya) – Mieder xalq og‘zaki ijodi va xalq maqollari ustida ko‘plab tadqiqotlar olib borgan. U sochga oid frazeologizmlar milliy mentalitetning aks ettiruvchisi ekanini ta’kidlab, turli tillarda frazeologik birliklarning lingvokulturologik o‘xshashliklari va farqlari haqida yozgan.

O‘zbek olimlarining fikricha, bunday frazeologik birliklar madaniyat va xalqning hayot tarziga chuqur bog‘liq bo‘lib, ular orqali insonning psixologik holati, jamiyatdagi o‘rni va ma’naviy dunyosi aks ettiriladi. Ba’zi o‘zbek tilshunoslari va lingvokulturologlar, masalan, Nurmonov A.A., Madraximov M.S., va Rasulova G., soch bilan bog‘liq frazeologik birliklarning lingvomadaniy mohiyatini chuqur o‘rgangan. Bu fikrlar soch bilan bog‘liq frazeologik birliklarning nafaqat til, balki xalqning madaniy o‘zligi va tarixiy tajribalarini ham ifodalashdagi muhimligini anglashga yordam beradi.

Ingliz tilida soch bilan bog‘liq ko‘plab frazeologik birliklar mavjud bo‘lib, ular insonning ruhiy holati, ijtimoiy mavqei va tajribasini ifodalaydi:

1. “Grey hair” (oq soch) – keksalik va tajribani bildiradi. Bu frazeologik birlik o‘tkir hayotiy tajribaga ega bo‘lgan insonlarni tasvirlashda qo‘llaniladi. Masalan: “He has a lot of grey hair, which shows his wisdom” Ushbu misolda oq soch donolik ramzi sifatida keltiriladi.

2. “To let one’s hair down” – insonning o‘zini erkin tutishi, rasmiy cheklovlardan chiqib, tabiiy bo‘lishi ifodalanadi. Bu birlik ko‘pincha ish yoki ijtimoiy hayotda rasmiylikdan voz kechishni bildiradi. Masalan: “After a long week of work, it was time to let our hair down and enjoy the weekend”.

Soch bilan bog‘liq frazeologik birliklar xalqning ijtimoiy va madaniy qadriyatlari bilan bevosita bog‘liqdir. Masalan, oq sochning donolik va keksalik belgisi sifatida qabul qilinishi turli tillarda umumiylikka ega bo‘lsa-da, ba’zi tillarda sochning rangi, uzunligi va shakli ko‘pincha estetik ko‘rsatkich sifatida talqin etiladi.

Har bir til va madaniyatda sochga oid iboralar turlicha talqin qilinib, xalqning estetik, ma’naviy va ijtimoiy qadriyatlarini chuqur aks ettiradi. Bu frazeologik birliklarning lingvomadaniy jihatlari insonning hayotiy tajribasini, his-tuyg‘ularini va ijtimoiy maqomini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, inson sochini ifodalovchi frazeologik birliklar nafaqat tilni, balki xalqning madaniyatini ham yoritib beradi. Bu birliklarning lingvomadaniy

jihatlarni tahlil qilish til o‘rganuvchilarga milliy tafakkur va madaniy qadriyatlarni chuqurroq tushunish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Назирова, Л.Ш. Фразеологик бирликлар ва уларнинг маданий-тарихий жиҳатлари. Тошкент: Фан нашриёти (2010).
2. Баранов, А.Н. Фразеология: Теория и практика. Москва: Эдиториал УРСС. (2001).
3. Cowie, A. P. Phraseology: Theory, Analysis, and Applications. Oxford University Press. (1998).
4. А. Kunin. English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow: Russki Yazyk. (1996)
5. J.R. Taylor Cognitive Grammar. Oxford University Press.
6. Садикова, Г.Ш. Ўзбек тилида фразеологизмларнинг маданий-тарихий хусусиятлари. Тошкент: Шарқ нашриёти. (2006).
7. Bakhtin, M.M. The Dialogic Imagination: Four Essays. University of Texas Press. (1981).